

STUDIJA DRUŠTVENO-EKONOMSKOG UTICAJA UKLANJANJA BARIJERA NA SLIVU RIJEKE GORNJE ZETE

SAŽETAK

Nevladina organizacija Eko-tim sprovodi projekat “*Da rijeka Zeta slobodno teče*” kroz koji se izrađuje prvi **Inventar barijera i ostalih hidromorfoloških promjena na vodotocima sliva gornje Zete u Nikšićkom polju**. Pored popisa svih barijera u vodotocima sliva gornje Zete, te njihovog detaljnog opisa i utvrđivanja funkcija barijera kao i procjene hidroloških i ekoloških benefita i rizika potencijalnog uklanjanja nepoželjnih/nefunkcionalnih barijera, cilj je prepoznati i eventualne društveno-ekonomske uticaje uklanjanja barijera na slivu gornje Zete.

NVO Eko-tim

Septembar, 2023. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Socio-ekonomski uslovi u opštini Nikšić.....	3
2.1 Stanovništvo.....	3
2.2 Ekonomske aktivnosti.....	4
2.2.1 Energetika	5
2.2.2 Drvoprerada	7
2.2.3 Poljoprivreda.....	8
2.2.4 Turizam.....	9
2.3 Zaposlenost	9
2.4 Društvene djelatnosti.....	11
2.5 Lokalna uprava	12
2.6 Životna sredina.....	12
2.6.1 Vode	13
3. Opis socio-ekonomskih uslova u okruženju barijera predloženih za uklanjanje.....	15
3.1 Korišćenje voda gornje Zete od strane lokalnih zajednica	17
3.1.1 Koristi od uklanjanja barijera	18
4. Identifikacija i stavovi zainteresovanih strana i korisnika voda o uklanjanju barijera.....	19
5. Preporuke za uklanjanje barijera sa najmanjim društveno – ekonomskim uticajem	21
Aneks 1: Pitanja za razgovore sa zainteresovanim stranama.....	22
Aneks 2: Pregled razgovara sa predstavnicima institucija, organizacija i lokalnog stanovništva	0

1. Uvod

Nevladina organizacija Eko-tim sprovodi projekat “*Da rijeka Zeta slobodno teče*”¹ kroz koji se izrađuje prvi **Inventar barijera i ostalih hidromorfoloških promjena na vodotocima sliva gornje Zete u Nikšićkom polju** (u daljem tekstu: *Inventar*). Pored popisa svih barijera u vodotocima sliva gornje Zete, te njihovog detaljnog opisa i utvrđivanja funkcija barijera kao i procjene hidroloških i ekoloških benefita i rizika potencijalnog uklanjanja nepoželjnih/nefunkcionalnih barijera, cilj je prepoznati i eventualne društveno-ekonomske uticaje uklanjanja barijera. U tom smislu, kako bi se finalizovao Inventar te kreirala Lista onih barijera čije uklanjanje je poželjno sa hidrološkog, ekološkog i društveno-ekonomskog aspekta, organizacija Eko-tim je naručila izradu ovdje predstavljane Studije društveno – ekonomskog uticaja uklanjanja barijera na slivu rijeke gornje Zete, sa ciljem da se nadgrade rezultati dosadašnjih aktivnosti (sprovedenih kroz pripremu nacrtu Inventara) i detaljnije ispituju implikacije potencijalnog uklanjanja barijera na društveno-ekonomske prilike u neposrednom okruženju barijera koje su predložene za uklanjanje sa ekološkog i hidrološkog aspekta.

Socio-ekonomska analiza je pripremljena tako da pruži:

- detaljan opis društvenih i ekonomskih prilika na području na kome se mogu očekivati direktni ili indirektni uticaji uklanjanja barijera, obuhvatajući stanovništvo, ekonomske aktivnosti, korišćenje prirodnih resursa, uslove živote, organizaciju uprave i druga relevantna pitanja;
- analizu stavova zainteresovanih strana i korisnika područja prema uklanjanju barijera i preporuke za uklanjanje barijera sa najmanjim društveno – ekonomskim uticajem;

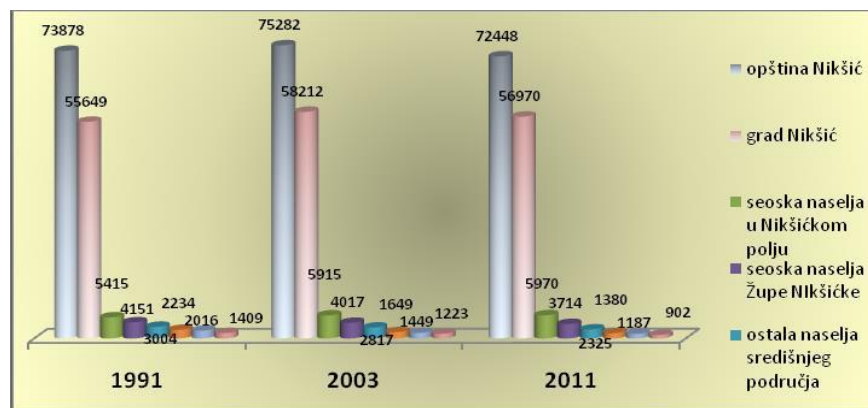
Socio-ekonomska analiza pripremljena je na osnovu podataka prikupljenih iz lokalnih planova (kao što su Strateški plan razvoja opštine Nikšić 2014 - 2019, Lokalni energetska plan opštine Nikšić 2015-2025, izmjene i dopune PUP opštine Nikšić iz 2023.), od nacionalnih i lokalnih institucija (kao što su Monstat, Zavod za zapošljavanje, Uprava za šume, i drugi). Veoma važan izvor podataka bili su razgovori sa predstavnicima glavnih zainteresovanih strana na koje uklanjanje barijera može uticati – direktno ili indirektno. Pitanja na osnovu kojih su vođeni razgovori sa zainteresovanim stranama prikazana su u aneksu 1, a pregled ključnih informacija prikupljenih kroz razgovore u aneksu 2.

¹ Projekat “*Da rijeka Zeta slobodno teče*” je finansijski podržan od strane The European Open Rivers Programme - holandska fondacije koju finansira Arcadia. Fondacija ima za cilj da obnovi ugrožene evropske rijeke podržavajući intervencije koje dovode do uklanjanja malih brana i obnavljanja riječnog toka i biodiverziteta.

2. Socio-ekonomski uslovi u opštini Nikšić

2.1 Stanovništvo

Prema prvim rezultatima popisa broj stanovnika opštine Nikšić 2011. godine iznosi 72 824, a prema podacima za starosno-polnu strukturu stanovništva 72 448. Dakle, po prvim rezultatima popisa broj stanovnika u opštini je opao za 2 406. Stanovništvo je koncentrisano u gradskom području (58.358 stanovnika) uz napomenu da grad, osim užeg gradskog jezgra čine i područja prigradskih naselja Kličevo, Straševina, Kočani, Dragova Luka, Ćemenca, Glibavac i Mokra Njiva. Veličina seoskih naselja je jako neujednačena i kreće se od 2 stanovnika koliko ima Stuba i Bubrežak, do 1.511 koliko ima u Rastovcu, odnosno 1.952 u Ozrinićima. Administrativno, stanovništvo je organizovano u 32 mjesne zajednice.

Za razliku od kretanja broja stanovnika broj domaćinstava se konstantno povećavao u opštini Nikšić sa 19 495 u 1991.g. na 21 140 u 2003. i 21 634 u 2011.g. (ali je intenzitet rasta opadao - u periodu 1991-2003. broj domaćinstava se povećao za 1 545, a u narednom periodu 2003-2011.g. za svega 494) zahvaljujući raslojavanju domaćinstava (dioba većih na manja domaćinstva).

Polna struktura stanovništva opštine Nikšić, kada je u pitanju ukupno stanovništvo, je povoljna, odnos muškog i ženskog stanovništva je uravnotežen - 49,4% muškog, a 50,6% ženskog stanovništva u ukupnom. I u svim ostalim područjima, gledano na nivou ukupnog stanovništva, polna struktura je povoljna, učešće muškog stanovništva u ukupnom se kreće od 48,9% u gradu do 52,6% u sjevernom području. Međutim, po velikim starosnim grupama postoji u pojedinim područjima opštine značajnija polna neravnoteža.

Opštinu Nikšić karakteriše duboka starost sa učešćem mladog stanovništva od 25,8% i starog od 19,2% u ukupnom stanovništvu. Od svih područja najpovoljniju strosnu strukturu imaju naselja u Nikšićkom polju sa učešćem mladog u ukupnom stanovništvu od 28,4% (muškog 29,1%, a ženskog 27,6%) i učešćem starog u ukupnom stanovništvu od 18,1% (muškog 15,6%, ženskog 20,6%).

Ostala planska područja imaju znatno nepovoljniju starosnu strukturu stanovništva, među kojima su naselja Župe Nikšićke sa učešćem mladog stanovništva u ukupnom od 25% i starog od 21,6% sa najpovoljnijom starosnom strukturom. Sva ostala područja se nalaze u stadijumu najdublje demografske starost.

Prema podacima iz 2011.g. radni kontigent stanovništva opštine iznosi 46 962, od čega je aktivnog stanovništva 25 776, dakle stopa aktivnosti iznosi 35,6%. Iskorišćenost radnog kontigenta iznosi 54,9%. Od aktivnog stanovništva zaposleno je 19 033, odnosno 73,8%, dok je nezaposlenog 6 743, odnosno 26,2%.

2.2 Ekonomske aktivnosti

Nikšićku ekonomsku stvarnost posljednjih godina obilježile su privatizacije najvećih kolektiva, od kojih su neke realizovane uspješno a neke ne. Sve zemlje u tranziciji su se suočavale sa početnim ograničenjima razvoja preduzetništva i malih i srednjih preduzeća, kao što su: nizak nivo biznis znanja (posebno u oblasti menadžmenta), regulativne i administrativne barijere, ograničen pristup raspoloživim izvorima finansijskih sredstava, neadekvatan pristup izvorima poslovnih i tržišnih informacija i ograničenja raspoloživosti specijalizovanih poslovnih usluga.

Perspektiva budućeg društvenog i ekonomskog razvoja Nikšića leži u široj primjeni onih principa koji su dominantni u Evropskoj uniji, tj. konkurentnost zasnovana na znanju, inovacijama i preduzetništvu. Neophodno je ojačati regionalni razvoj u skladu sa postojećim strukturama i regionalnim komparativnim prednostima.

U gradu je razvijana drvna industrija i proizvodnja piva i usluge. Naročito poslije II svjetskog rata Nikšić je višestruko narastao i postao jedan od industrijskih centara Crne Gore i značajno središte prosvjete i kulture. U njemu je sagrađena Željezara (proizvodnja željeza i visoko legiranih čelika), pivara Trebjesa, fabrika za preradu drveta, Rudnici boksita, mljekara Nika itd. U okolini Nikšića su nalazišta boksita i šumski kompleksi. Što se tiče elektro energetskeg sektora, važni kapaciteti su locirani u ovoj opštini, poznati kao hidrocentala Perućica.

Ekonomske resursi i potencijali Nikšića su: već formirani industrijski kompleksi; izgrađeni elektroenergetski kapaciteti; formirane društvene funkcije sa univerzitetskim jedinicama; tehnički građevinski kamen; servisi i opremljenost zone; rezerve kvalitetnog boksita; značajni kompleksi poljoprivrednog zemljišta; rasadnička proizvodnja i ljekobilje, spoloživost visokostručne i kvalifikovane radne snage.

Kao prioriteta u ekonomskom razvoju Nikšića prepoznata je industrija, posebno metaloprerađa i mašinogradnja sa preuzimanjem uloge nosioca razvoja metaloprerađe u Crnoj Gori na bazi čelika; valorizacija mineralnih resursa; intenziviranje poljoprivredne proizvodnje; turizam; prehrambena industrija.

2.2.1 Energetika

Nedostatak energije predstavlja najslabiji prag razvoja i zato je obezbjeđenje dovoljnih količina električne energije jedan od najvažnijih preduslova za rast i razvoj nikšićke ekonomije.

Opština Nikšić posjeduje prirodne potencijale koji se mogu iskoristi za proizvodnju energije na lokalnom nivou. Među ovim potencijalima značajan je potencijal sunčevog zračenja, hidropotencijal, potencijal vjetra, potencijal iskorišćenja drvene biomase na održiv način kao i mogućnost eventualnog korišćenja ostataka iz poljoprivrede, stočarstva i otpada.

U skladu sa opredjeljenjima Prostornog plana Crne Gore kojim se definiše podsticanje upotrebe obnovljivih izvora energije, hidropotencijala, solarne energije, energije vjetra i biomase gdje god je to energetski, ekonomski i prostorno prihvatljivo, na teritoriji opštine Nikšić otpočelo je korišćenje vjetra za proizvodnju energije.

Prvi vjeropark izgardjen na teritoriji opštine Nikšić je VE Krново- područje Krnova, gdje je izgrađena vjetroelektrane koju čine 32 vjetrogeneratora. Područje Krnova predstavlja zatalasanu planinsku visoravan sa nadmorskim visinama od 1300 do 1700 mnv.

Potencijal vjetra - Energetski potencijal vjetra je značajan, ali njegovo značajnije korišćenje kao izvora energije je ograničeno malom koncentracijom snage po jedinici površine, čestim promjenama pravca, smjera, brzine i jačine, kao i promjenama temperature i sastava vazduha.

Na osnovu podataka iz meteoroloških stanica, potencijalne lokacije u smislu korišćenja energije vjetra su područja oko Nikšića (Ilino brdo, Vučje...), jugozapadno područje, planinski lanac i prevoji iznad mora i oblast primorja. Pretpostavlja se da je u tim područjima vrlo povoljan energetski potencijal vjetra od 1-2 MWh/m² godišnje. Prema procjenama i studijama, pored priobalnog pojasa značajan potencijal vjetra je prisutan na lokacijama brda oko Nikšića. Ovu oblast karakteriše srednja brzina vjetra u opsegu od 5,5-6,5 m/s. Pored toga, postojeća infrastruktura puteva i električne mreže obezbjeđuje dobru osnovu za razvoj projekata za korišćenje energetskog potencijala vjetra.

Sunčeva energija - Cjelokupna teritorija opštine Nikšić raspolaže značajnim potencijalom sunčevog zračenja koji se može koristiti za proizvodnju električne energije, zagrijavanje vode u kolektorima u cilju direktnog korišćenja i/ili za grijanje prostora. Zavisno od tehnologije koja se koristi, solarne energija se može koristiti za proizvodnju električne energije u solarnim elektranama, koja se uključuje u sistem, kao i u domaćinstvima, industriji i ugostiteljstvu, i posebno u slučajevima gdje niskonaponska mreža nije dostupna ili je kvalitet napajanja nizak.

Hidropotencijal – Za izgradnju malih hidroelektrana planirano je samo korišćenje voda iz vještačkih akumulacijama Slanog jezera i Liverovića izgradnjom postrojenja na ispustu Brane Slano, Brane Liverovići, na cjevovodu iz rezervoara tehnološke vode Željezare. Pored toga predviđeno je ispitivanje mogućnosti rekonstrukcije tunela do ranije izgrađenog objekta hidroelektrane Ozrinići i izgradnja elektrane, uz prethodnu provjeru uticaja na životnu sredinu.

Na teritoriji pštine Nikšić nalazi se HE Perućica je jedan od najvažnijih proizvođača električne energije u Crnoj Gori, i čini oko polovine hidroenergetskih kapaciteta. Elektrana ima ukupnu instalisanu snagu od 307 MW.

HE Perućica je planirana i projektovana kao protočna hidroelektrana u kombinaciji sa tri akumulacije za potrebe zadržavanja vode, a to su Krupac, Slano i Vrtac. Zbog nezaustavljive karstifikacije koja preovlađuje u slivnom području, akumulacija Vrtac ne može da se koristi za regulaciju zbog velikih gubitaka vode. Planirana godišnja proizvodnja energije HE Perućica je oko 932 GWh.

Hidroelektrana Perućica koristi energetski potencijal - bruto pad 550 m rijeke Zete između njenog gornjeg dijela u Nikšićkom polju i donjeg dijela u blizini Glave Zete.

Za potrebe hidroelektrane podignute su tri brane sa prelivnim objektima i temeljnim ispustima. Dvije brane su akumulacioni kapaciteti i to su Krupac i Slano.

Rad Hidroelektrane Perućica zasniva na korišćenju vodnog potencijala vodotoka u slivu Gornje Zete i visinske razlike od preko 500 m između Nikšićkog polja i Bjelopavličke ravnice.

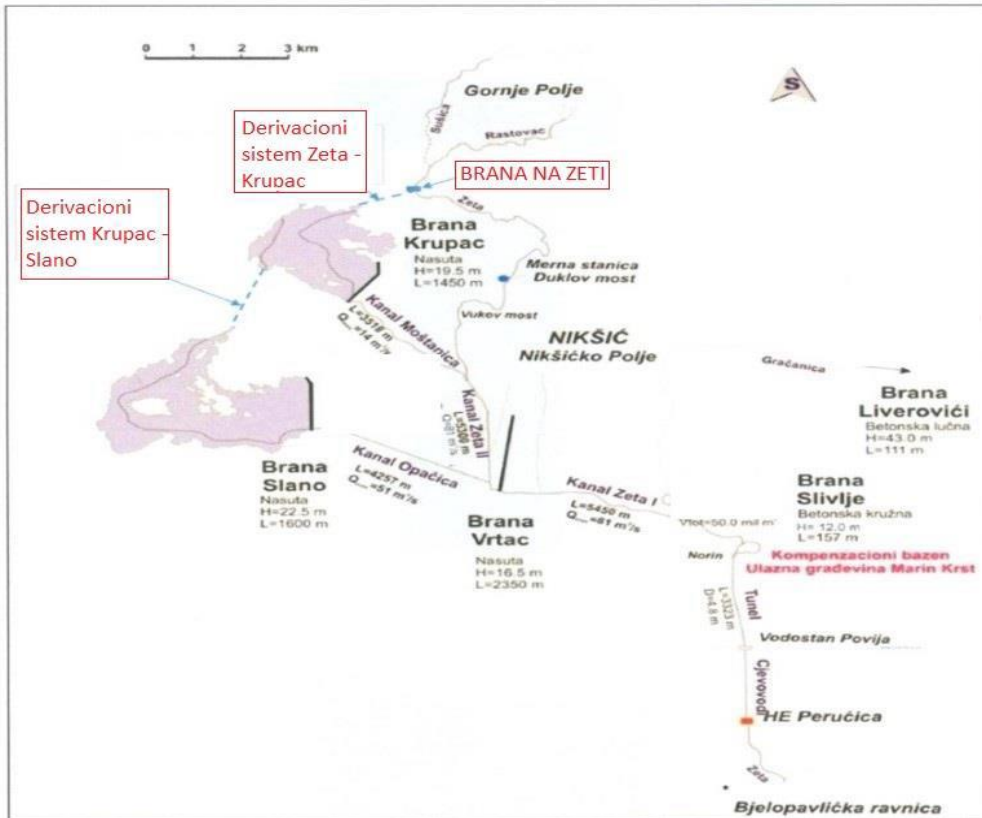
U današnjim uslovima nije moguće u potpunosti iskoristiti ove pogodnosti obilja raspoloživih voda i izvanredan energetski pad uslijed veoma složenih geoloških uslova i nedostatka akumulacionog prostora za izravnavanje proticaja.

Izgradnjom brana formiran je akumulacioni prostor korisne zapremine 145x106 m³ (akumulacije »Slano« i »Krupac«) koji nije dovoljan za značajnije izravnavanje raspoloživog vodnog potencijala. Vododrživost retenzije »Vrtac«, čija je zapremina 72x106 m³, nije postignuta tako da je onemogućeno bitnije izravnavanje glavnog vodotoka - rijeke Zete.

Sopstveni sliv akumulacije »Krupac« vrši punjenje akumulacije, više puta u toku godine (bilans je 120 - 170x106 m³), ali zbog male korisne zapremine od 38x106 m³ i prisustva visokog proticaja na ostalim vodotocima u slivu, dolazi do preliivanja vode u retenziju »Vrtac«.

Punjenja akumulacije »Slano« do kote preliiva su rijetka tako da postoji određena neiskorišćena zapremina ove akumulacije. Mogućnost korištenja ovog akumulacionog prostora razmatrana je još u fazi izgradnje i početne eksploatacije HE »Perućica«. U cilju rješavanja ovog problema, urađene su do 1968. godine studije i projektna dokumentacija za spajanje akumulacija »Krupac« i »Slano« i prevođenja dijela voda rijeke Zete u akumulaciju »Krupac«, ali nije se pristupilo realizaciji istih.

Bolja iskorištenost vodnog potencijala ostvarila bi se prevođenjem dijela voda rijeke Zete u akumulaciju »Krupac« i povezivanjem akumulacija Slano i Krupac.

2.2.2 Drvoprerada

Drvoprerada kao privredna grana se oslanja na značajnu prirodnu osnovu. Imajući u vidu potencijale sa kojima Nikšić raspolaže u domenu drvoprerade neophodno je pružiti podršku usmjerenu na modernizaciju proizvodnje, izgradnju novih i veću iskorišćenost postojećih proizvođačkih kapaciteta, korišćenju domaćih resursa i uvođenju novih tehnologija.

Površina šuma i šumskog zemljišta u opštini Nikšić iznosi 149.426,28 ha ili 70,1% ukupne opštinske teritorije. Odnos vlasničkog udjela je raspoređen tako da je u ovom trenutku 52,1% šuma i šumskog zemljišta u državnom vlasništvu, dok je 47,9% u privatnom vlasništvu.

Imajući u vidu da se 70,1% teritorije opštine Nikšić nalazi pod šumama, pravilna valorizacija ovog resursa bi dala značajan stimulans rastu zaposlenosti, investicija i privrednog rasta lokalnoj ekonomiji.

Dominantne vrste drveta u šumama su:

- bukva 56%,
- jela 16%,
- crni bor 6% i
- munika 8%.

Ukupna drvena zapremina se procjenjuje na 5.603.870,00 m³. Putem maloprodaje, za potrebe seoskog stanovništva u 2013. godini posječeno je i otpremljeno 5.530 m³ ogrjevnog drveta, dok je sječa i otprema u privatnim šumama u istoj godini iznosila 19.025 m³.

Osim aktivnosti sječe i otpreme, realizuju se i aktivnosti pošumljavanja, odnosno vještačkog unošenja sadnica. U toku 2013. godine u državnim šumama je pošumljeno 125.000 komada sadnica (85.000 komada smrče i 40.000 komada crnog bora). U privatnim šumama posađeno je ukupno oko 12.000 sadnica.

2.2.3 Poljoprivreda

Značaj poljoprivrede na nekom području ne ogleda se samo u njenoj ekonomskoj vrijednosti, već se sagledava uporedo sa drugim koristima koje ona donosi. To se prije svega odnosi na nezamjenjivu ulogu poljoprivrede u održavanju ruralnih područja, održivomgazdovanju prirodnim resursima, zatim podrška razvoju drugih djelatnosti (turizma, prerađivačke industrije, vezanih grana ekonomije – proizvodnja opreme i ambalaže, transport, usluge), kao i doprinos očuvanju kulturne i prirodne baštine na selu i sl.

Na području opštine Nikšić poljoprivredna proizvodnja predstavlja jednu od osnovnih djelatnosti većine seoskog stanovništva, gdje je sve češće i jedini izvor prihoda.

Posljednje dvije decenije, usljed izraženih ekonomskih i tranzicionih promjena, te propadanja brojnih industrijskih kapaciteta, i slabe mogućnosti zapošljavanja u drugi sektorima, poljoprivreda je imala i još uvijek ima značajnu ulogu socijalnog amortizera (stabilizatora).

Jedan od specifikuma nikšićke poljoprivrede koji je obilježio posljednju deceniju jeste ekspanzivan rast proizvodnje kravljeg mlijeka. Međutim, ovaj rast uzgoja muznih krava nije pratio i rast korišćenja i obrade poljoprivrednog zemljišta sa ciljem obezbjeđivanja stočne hrane iz domaćih izvora.

Opština Nikšić obuhvata površinu od 206.500 ha ili 14,95% ukupne površine Crne Gore, gdje poljoprivredne površine pokrivaju 54.441 ha ili 26,3% teritorije opštine. U strukturi poljoprivrednih površina dominiraju pašnjaci i livade (oko 93%), dok oranice, bašte, voćnjaci i vinogradi čine svega 7% ukupnih poljoprivrednih površina.

Glavne ravne poljoprivredne površine smještene su u kraškim poljima, kao što je Nikšićko polje (oko 4000 ha), Župa nikšićka (oko 700 ha), Grahovsko polje (oko 700 ha), kao i Sjeverni dio doline Zete.

Mora se naglasiti da su posljednjih desetak godina znatne ravne površine ovih polja uzurpirane stambenom i dijelom industrijskom gradnjom, pogotovu Nikšićko polje, pa i Župa nikšićka.

Prirodni uslovi pogoduju proizvodnji krmnog bilja, ratarskih kultura i povrća. Pojedini djelovi su pogodni za voćarsku proizvodnju, dok sedominantno najzastupljenije pašnjačko livadske površine mogu kvalitetno iskoristiti jedino kroz stočarsku proizvodnju i to kroz gajenje preživara.

Značajan ograničavajući faktor kad je u pitanju korišćenje poljoprivrednog zemljišta pogotovu ravnih obradivih površina, koji nije prisutan samo na teritoriji opštine Nikšić, nego i u Crnoj Gori

uopšte, jeste usitnjenost parcela i nepostojanje većih kompleksa osim u dijelu tri navedena polja i planinske visoravni Krnova.

Usljed neregulisanog vodnog režima u dijelu Nikšićkog polja značajne ravne površine su podložne poplavama što ograničava njihovo iskorišćavanje, dok je sa druge strane izražena bezvodnost, odnosno nedostatak voda u reonu krša, istočnom i sjeveroistočnom dijelu teritorije opštine.

2.2.4 Turizam

Povoljan geografski položaj i prirodni uslovi učinili su da Nikšić postane raskrsnica puteva i čvorište za povezivanje planinskog, središnjeg i primorskog dijela Crne Gore, kao i susjednih država.

Odmor u prirodi, planinarenje, pješačenje, biciklizam i ostali oblici aktivnog boravka u prirodi predstavljaju turističke proizvode koji su sve atraktivniji i sve popularniji na evropskom turističkom tržištu.

Nikšić je posebno primamljiv posjetiocima zbog bogate i očuvane prirode. Na njegovoj istočnoj i sjeveroistočnoj strani su planine Prekornica, Štitovo, Maganik, Žurim i Vojnik. Nazapadu se prostire planina Njegoš, a na jugozapadu plato Stare Crne Gore sa koga se u neposrednoj blizini polja izdižu planine Budoš i Pusti Lisac. U blizini Nikšića se nalaze visoravni Morakovo i Krново, poznata izletišta koja su pogodna za bavljenje različitim vrstama sportskih aktivnosti.

Vode opštine Nikšić najvažnije su prirodno bogatstvo ovog kraja. Nikšićko polje je prožeto bogatom mrežom vodotoka od kojih je najznačajnija rijeka Zeta, a zatim i još 300 vrela, 30 manjih i većih tokova i čak 886 ponora. Estavela Gornjepoljski vir je najveća estavela u Dinaridima sa dubinom od 56 m. Pored Zete, kao najveće rijeke ponornice sa najboljeiskorišćenom hidroenergijom, treba istaći i vještačka jezera kao još jedan od simbola grada - Krupac, Slano, Vrtac, Liverovići, Grahovsko i Bilečko jezero.

Park šuma Trebjesa je Odlukom Skupštine Opštine Nikšić 2000. godine stavljena pod zaštitu kao Posebni prirodni predio.

Ruralni turizam, boravak na selu, aktivno učešće u životu seoskog domaćinstva, upražnjavanje aktivnosti u prirodi, učešće u narodnim igrama i degustacija lokalnih proizvoda velika su šansa za razvoj opštine Nikšić. Preljepa sela, domaći proizvodi i gostoljublje važni su preduslovi za ovu ponudu.

Mnoštvo kulturno - istorijskih spomenika svjedoči o bogatoj viševjekovnoj istoriji. Na prostoru opštine Nikšić je 25 nepokretnih spomenika kulture pod okriljem Zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore.

Kulturni turizam na teritoriji opštine Nikšić čini kompleks pojedinih segmenata kulturne baštine.

2.3 Zaposlenost

Broj zaposlenih lica u opštini Nikšić iznosio je, po popisu iz 2003. godine 20.096 (prema podacima Monstata). Kako je proces privatizacije sproveden u više nikšićkih firmi

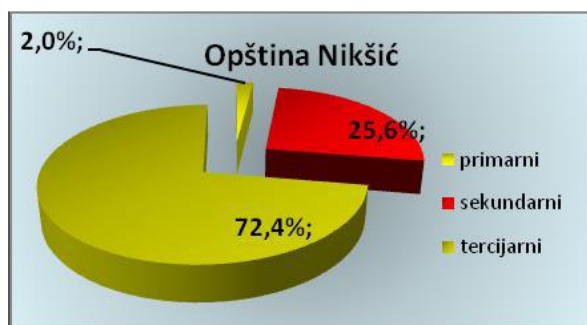
nakon ovog perioda, to se broj zaposlenih značajno smanjio i on je iznosio 18.684 u februaru 2009. godine. Broj zaposlenih u 2013. godini iznosio je 13.959 (po podacima Monstata).

Prema podacima Monstata, na kraju 2007.g., u Opštini Nikšić postajalo je 2450 preduzeća, od kojih je bilo 7 velikih preduzeća (preko 250 zaposlenih), 23 srednjih preduzeća (od 50 do 250 zaposlenih), 1691 malih preduzeća (do 50 zaposlenih). Ukupan broj preduzetnika bio je 729.

Period od 2007.g. - Kao što smo prethodno naveli, važna promjena koja se desila u svjetskoj ekonomiji, globalna finansijska kriza u 2008. i 2009.g., izbrisala je gotovo polovinu vrijednosti svjetske ekonomije i pritom prouzrokovala lančanu reakciju u cijelom svijetu. U tome, Opština Nikšić i Crna Gora nisu izuzete. Nesumnjivo je da se globalna kriza odrazila negativno na privredu Nikšića i treba očekivati da nešto duže vrijeme da se ponovo normalizuju finansijski tokovi i obnovi investicioni ciklus.

Prema evidenciji koja se vodi u Sekretarijatu za privredu i finansije Opštine Nikšić, do početka 2009.g. smanjen je broj malih preduzeća oko 30%. Strukturne promjene koje su se odvijale počev od 2000.g. su dovele do porasta broja malih i srednjih preduzeća, što je značajno ublažavalo negativne efekte na zaposlenost. Međutim, očekivanja i trendovi tih pozitivnih kretanja su umanjeni

Prema podacima iz 2011.g. radni kontigent stanovništva opštine iznosi 46 962, od čega je aktivnog stanovništva 25 776, dakle stopa aktivnosti iznosi 35,6%. Iskorišćenost radnog kontigenta iznosi 54,9%. Od aktivnog stanovništva zaposleno je 19 033, odnosno 73,8%, dok je nezaposlenog 6 743, odnosno 26,2%. Od aktivnog zaposlenog stanovništva 2% je bilo u primarnom, 25,6% u sekundarnom, a 72,4% u tercijarnom sektoru djelatnosti.

Prema rezultatima popisa iz 2003.g. u primarnom sektoru djelatnosti u opštini bilo je zaposleno 5% aktivnog stanovništva opštine, 3% više nego u 2011.g., u sekundarnom sektoru 35,5% aktivnog stanovništva opštine, odnosno 9,9% više nego 2011.g. U tercijarnom sektoru je bilo zaposleno 59,5% aktivnog stanovništva opštine, što je 12,9% manje nego 2011.g.

Gledano po planskim područjima najviše aktivnog stanovništva zaposlenog u tercijarnom sektoru djelatnosti imaju naselja u Nikšićkom polju 53,6%, jugozapadnom području opštine 54,3% i

sjeverozapadnom području 47,9%. Dok je kod naselja Nikšićkog polja primarni sektor djelatnosti malo zastupljen – 6,8% u dvije cjeline zapadnog područja ovaj sektor je više zastupljen od sekundarnog sa 25% u jugozapadnom, odnosno 34,8% u sjeverozapadnom dijelu. Sekundarni sektor djelatnosti značajno je zastupljen kod naselja Nikšićkog polja sa 39,6%, znatno manje u zapadnom području 20,7%, odnosno 17,3%.

2.4 Društvene djelatnosti

Prostornim planom Crne Gore definisani su obavezni sadržaji društvenih djelatnosti, zavisno od nivoa centra u mreži naselja. Grad Nikšić kao centar regionalnog značaja treba da obezbijedi odgovarajuće aktivnosti za opštinski nivo, ali i za šire regionalno područje. Funkcije centra šireg regionalnog značaja, locirane u opštinskom centru obuhvataju: ekološki-prostorno prihvatljive proizvodne aktivnosti; obrazovanje višeg ranga; aktivnosti kulturnih centara; odgovarajuće zdravstvene usluge; usluge socijalnog staranja; posebne sportske i turističke programe; i razvijeniiju trgovinu i druge komercijalne aktivnosti. Pokrivenost obaveznim objektima društvenih djelatnosti u opštini Nikšić je zadovoljavajuća, ali opremljenost nije na zadovoljavajućem nivou. Uslijed demografske erozije lokalnih centara i seoskih sredina, mnogi od ovih objekata su u lošem građevinskom stanju, što zahtijeva rekonstrukciju ili adaptaciju objekata.

Razvoj društvenih djelatnosti u opštini Nikšić će se odvijati u skladu sa postojećom mrežom objekata društvenih djelatnosti, a u zavisnosti od budućih potreba i daljeg razvoja naselja i poboljšavanje sistema objekata društvenog standarda. Planira se intenzivan razvoj Nikšića kao privrednog, kulturnog i univerzitetskog centra. Nikšić kao administrativno središte, ostaje primarni centar za razvoj zdravstva, obrazovanja, kulture, socijalnog staranja i sporta na nivou opštine. Planira se razvoj lokalnih centara sa svim neophodnim društvenim standardima koji bi obezbijedili smanjenje depopulacije i smanjili pritisak na opštinski centar. Podizanje nivoa kvaliteta objekata društvenih djelatnosti je neophodno u svim ostalim naseljima, putem sanacije, adaptacije i rekonstrukcije postojećih objekata ili izgradnjom novih objekata.

Nikšić kao regionalni i opštinski centar mora da sadrži i unaprjeđuje sljedeće institucije: – Predškolsko, osnovno, srednješkolsko i visokoškolsko obrazovanje; – Objekte za sport i rekreaciju; – Opštu Bolnicu, Dom zdravlja i apoteke opremljene u skladu sa specifičnim uslovima; – Ustanove za socijalnu i dječiju zaštitu. Značajniji lokalni centar Grahovo i Velimlje (PPCG) kao i Miolje Polje treba da imaju: – Predškolsko i osnovno obrazovanje; – Objekte za fizičku kulturu; – Multifunkcionalanu salu za povremeno održavanje kulturnih aktivnosti; – Dom zdravlja ili dispanzer; – Ustanovu za socijalnu i dječiju zaštitu.

U značajnijim lokalnim centrima, biće podstican razvoj odgovarajućih uslužnih i snabdjevačkih funkcija, kao i otvaranje radnih mjesta za stanovništvo iz naselja i njegovog okruženja. Značajniji lokalni centar mora da omogući pružanje osnovnih obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga, kao i odgovarajuće sportske i kulturne aktivnosti. U značajnijim lokalnim centrima, takođe treba

podsticati razvoj tercijarnih i kvartarnih aktivnosti i zapošljavanje u različitim djelatnostima, sa ciljem da se formira vlastita osnova privrednog rasta i razvoja. Lokalni centri su manja naselja sa najosnovnijim snabdijevanjem stanovništva, u kojima se održava tradicionalni sistem naseljenosti seoskih područja. Lokalni centri u opštini Nikšić su Vilusi, Vraćenovići, Krstac, Vir-Vidrovan i Bogetići koji mogu imati ustanove: Osnovnog obrazovanja, Objekte za fizičku kulturu; Multifunkcionalnu salu za povremeno održavanje kulturnih aktivnosti; Ustanovu za socijalnu i dječju zaštitu.

2.5 Lokalna uprava

Organi lokalne uprave izvršavaju zakone i druge propise i opšte akte, pripremaju nacрте odluka, drugih propisa i akata koje donosi Skupština i predsjednik Opštine, vrši stručne i druge poslove koje im povjeri Skupština i predsjednik Opštine u skladu sa propisima; rješavaju u prvostepenom upravnom postupku o pravima i obavezama građana i pravnih lica; vode javne i druge evidencije propisane zakonom i opštim aktima vrši upravni nadzor; rješavaju u prekršajnom postupku; predlažu politiku razvoja i investicionu politiku na lokalnom nivou; vrše i druge poslove utvrđene zakonom, Statutom i drugim aktima Opštine.

Organi uprave podijeljeni su u različite sekretarijate: Sekretarijat za lokalnu samoupravu, Sekretarijat za finansije, razvoj i preduzetništvo, Sekretarijat za uređenje prostora i zaštitu životne sredine, Sekretarijat za komunalne poslove i saobraćaj, Sekretarijat za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje.

2.6 Životna sredina

Sa stanovišta zaštite životne sredine, teritorija opštine Nikšić predstavlja veoma složenu sredinu. Većim dijelom ona predstavlja relativno očuvanu sredinu, sa djelovima teritorije koji se odlikuju visokim kvalitetom (Golija, Njegoš, Pusti lisac, Bijela gora, Lukavica, Štitovo, Borovik itd.), zatim djelovi Vojnika, Prekornice, Maganika pa su tako mnogi predjeli zbog svog značaja pod zaštitom. Dominantna prirodna karakteristika opštine su kras i kraški oblici reljefa, zatim planine, rijeke ponornice, ali i više vještačkih jezera.

S druge strane, na području opštine nalazili su se i značajni izvori zagađenja životne sredine (locirani u gradu Nikšiću) i to: Željezara „Toščelik“, Rudnici boksita AD Nikšić, Pivara Trebjesa AD, Asfaltna baza (u sklopu AD Mehanizacija i programat), čiji je uticaj na životnu sredinu značajno umanjen smanjenjem obima proizvodnjem (Željezara „Toščelik“, Rudnici boksita) ali i primjenom odgovarajućih mjera (Pivara Trebjesa). Izražen problem predstavlja i odlagalište komunalnog otpada „Mislov do“ zbog načina odlaganja, učestalih požara koji pogoršavaju negativan uticaj na

kvalitet vazduha, rasipanja otpada, negativnih vizuelnih uticaja, potencijalnih uticaja na podzemne vode.

2.6.1 Vode

Najvažnija rijeka Nišićkog kraja je Zeta. Rijeku je prije transformacija hidroloških prilika nastalih izgradnjom akumulacionih jezera (Krupac, Slano, Vrtac, Slivlje i Liverovići) formiralo oko 30 manjih rijeka, rječica i potoka. Zeta nastaje od rijeka Sušice i Rastovca u Gornjem polju, dijelu Nikšićkog polja poznatom po bogastvu površinskih voda.

Sušica nastaje od dva jaka izvorišna kraka – Vidrovana i Boljašnice, a Rastovac od Rastovačkih vrela i vrela Zoja. U Gornjem polju postoji i Miločanski potok, koji je imao posebno izvorište i ponore, prije njegovog spajanja kanalom sa rijekom Zetom.

Vidrovanska vrela (Gornji i Donji Vidrovan) su glavna vrela u Nikšićkom polju. Imaju karakter razbijenih vrela. Od njih nastaje rijeka Vidrovan, koja u kišnom periodu i u doba otapanja snijega na planinama ima veliki proticaj, a u sušnom ljetnjem periodu njen se vodostaj znatno smanji.

Dio vode Gornjeg Vidrovana gubi se prije spajanja sa Donjim Vidrovanom u ponore pukotinskog karaktera i izbija na vrelo Zoja i Rastovačka vrela. Rijeka Vidrovan sa desne strane prima vodu Boljašnice koja nastaje od Vukova vrela.

Spajanjem Vidrovana i Boljašnice nastaje Sušica. Sušica prima sa desne strane vodu jednog broja vrela, od kojih su važnija Mlinska vrela.

Gornjepoljski vir je najveća estavela u Dinaridima. U toku jeseni, zimi i proljeća radi kao vrelo, a u ljetnjim mjesecima kao ponor. Nalazi se sa desne strane toka Sušice, ispod strmih strana Viroštaka (1119 m).

Rastovac teče istočnim obodom Gornjeg polja. Najviši izvori su oko 350 metara udaljeni od ponora u Gornjem Vidrovanu, čija je podzemna hidrološka veza bojenjem utvrđena. Vrelo Zoja koje se nalazi u sjeveroistočnom obodu Gornjeg polja daje vodu Bogduši, u čijem toku ima i drugih povremenih izvora, a koja se uliva u Rastovac. Vrelo Zoja prestaje ljeti da otiče, ali se u otvoru vrela zadržava voda i podzemno otiče prema Rastovcu.

Nizvodno od mosta na putu Nikšić-Vidrovan Rastovac se spaja sa Sušicom i tako nastaje Zeta. Zeta u Nikšićkom polju, meandrirajući prema reljefu polja, ima ukupnu dužinu toka (od Vidrovanskih vrela do ponora Slivlje) 28 km.

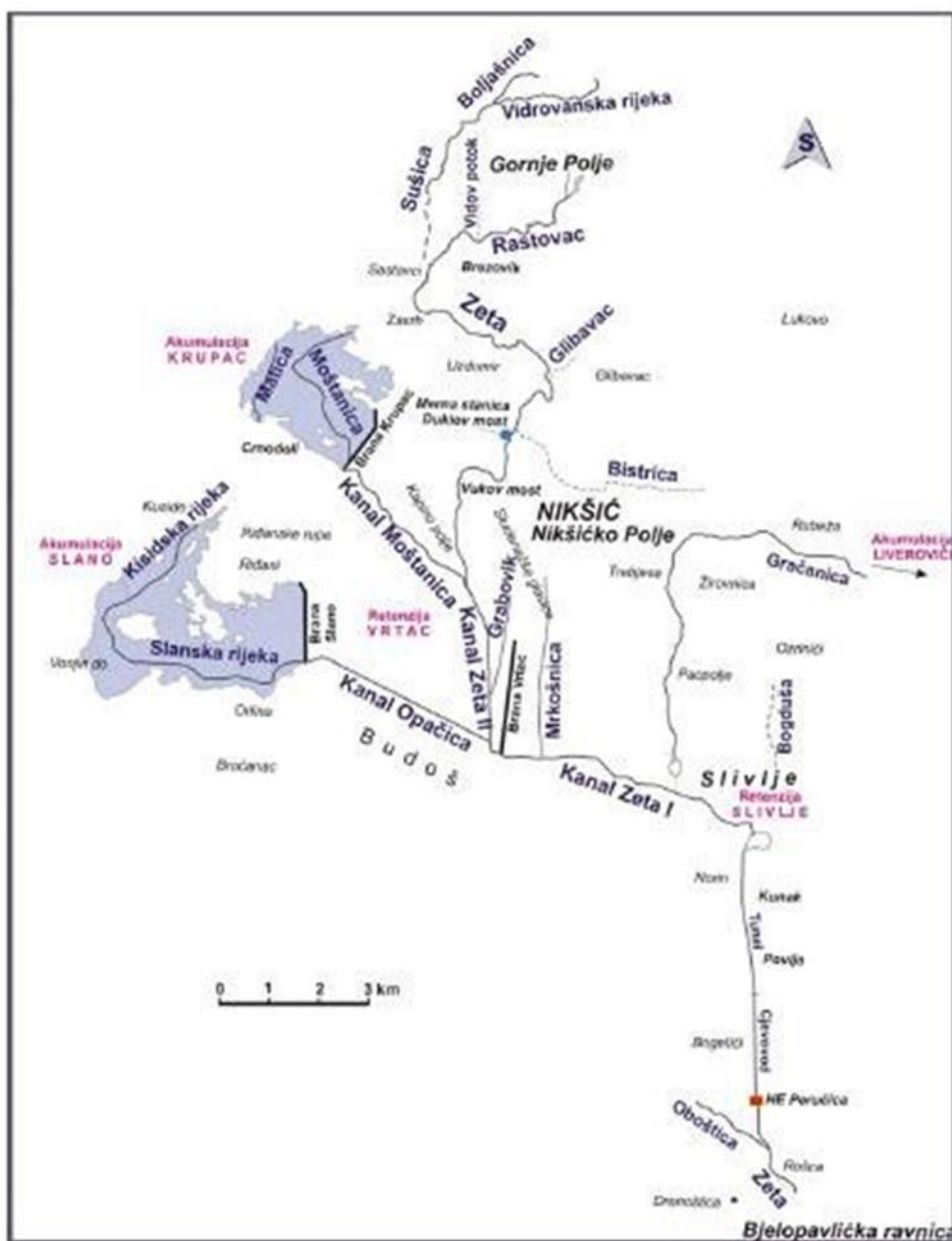
Kod mosta na Duklu, Zeta sa lijeve strane primi pritoku Bisticu čije izvorište u podnožju Tovića čini tri grupe vrela. Utvrđena je podzemna hidrološka veza ponora na Barama Bojovića (1450 m) i vrela Bistrica. U sušnom dijelu godine Bistrica presuši, a u kišnom periodu daje Zeti znatne

količine vode. Na svom daljem toku Zeta kroz Nikšićko polje primi više pritoka, od kojih neke teku tokom cijele godine.

U hidrološkoj mreži Gornje Zete poseban značaj ima Gračanica, koja nastaje od većeg broja vrela i izvora koji se javljaju na kontaktu mezozojskih krečnjaka i nepropusnih verfenskih škriljaca, paleozojskih škriljaca i eruptiva u njihovoj podlozi.

Za potrebe izrade ove Studije u ovom poglavlju prezentirani su samo vodotoci na kojima su identifikovane barijere, a koje su već u prethodnim aktivnostima preporučene za uklanjanje sa ekološkog i hidrološkog aspekta: **Sušica, Boljašnica, Vidrovan, Rastovac, Bistrica, Gračanica.**

Slika: Hidrografska mreža i sistem kanala u Nikšićkom polju (M.Vlahović)

3. Opis socio-ekonomskih uslova u okruženju barijera predloženih za uklanjanje

Dio sliva gornje Zete koji pripada Gornjem polju, dijelu Nikšićkog polja, na kojima su identifikovane barijere (rijeke: Sušica, Boljašnica, Vidrovan, Rastovac, Bistrica) se nalaze uzvodno od grada Nikšića. Ovim rijekama sa lijeve i desne strane gravitiraju sljedeća naselja : Brezovik, OZRINIĆI, Vir, Zavrh, Miločani, Rastovac, Orah, Vidrovan, Ćemenci, Dragova luka i Oštrovac. Naselja koja gravitiraju rijeci Gračanici (Nikšićka župa), na kojoj su takođe identifikovane barijere su: Rubeža, i Kličevo.

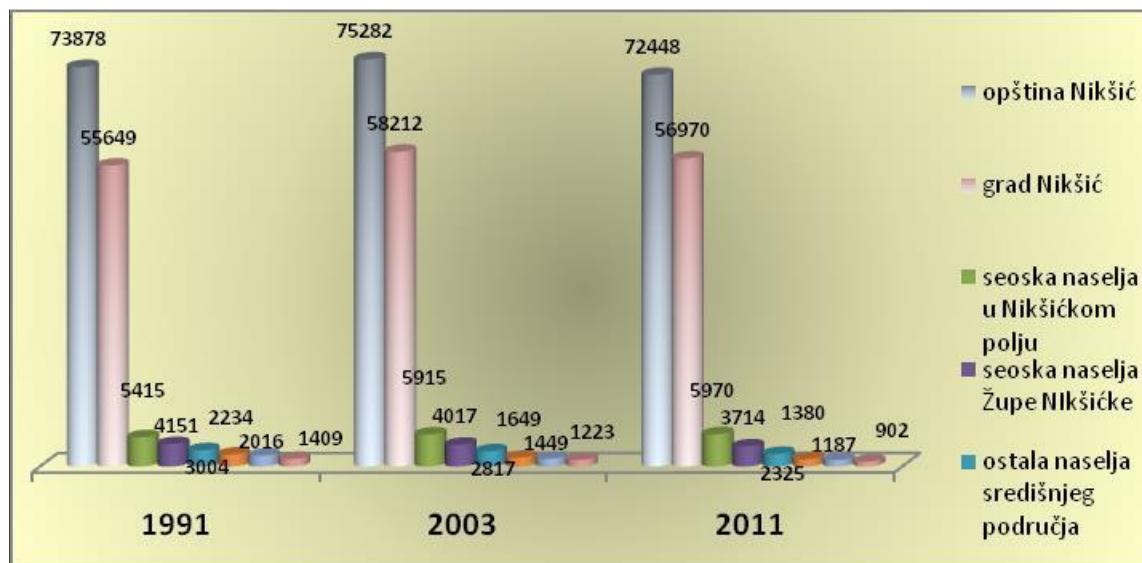
U periodu 1991-2003.g. broj stanovnika u opštini Nikšić se povećao za 1 404, dok je u narednom popisnom periodu (2011.g.) opao za 2 458² stanovnika. U posmatanom periodu samo su seoska naselja u Nikšićkom polju imala konstantan rast broja stanovnika, u prvom periodu 500, a u drugom znatno manji za 55 stanovnika, zahvaljujući rastu broja stanovnika u tri naselja: Miločanima, OZRINIĆIMA i RASTOVCU.

U naseljima Župe Nikšićke broj stanovnika je u prvom periodu opao za 134, a u drugom za 303 stanovnika.

Populaciono velika naselja preko 500 stanovnika su uglavnom u Nikšićkom polju, njih 4 (Vir, Miločani, Rastovac i OZRINIĆI), od kojih su 2 naselja preko 1 000, a jedno naselje (OZRINIĆI) preko 2 000 stanovnika.

² Prema prvim rezultatima popisa broj stanovnika opštine Nikšić 2011. godine iznosi 72 824, a prema podacima za starosno-polnu strukturu stanovništva 72 448. Dakle, po prvim rezultatima popisa broj stanovnika u opštini je opao za 2 406.

Grafikon – Kretanje broja stanovnika u periodu 1991-2011. g.

Naselja u Nikšićkom polju imala su rast broja domaćinstava od 272 u prvom, odnosno 154 domaćinstva u drugom periodu, dok su naselja Župe Nikšićke u prvom periodu imala rast od 31, a u drugom opadanje broja za 1 domaćinstvo.

Prirodno kretanje stanovništva može se pratiti samo na nivou opštine, jer se ne evidentiraju podaci po pojedinim naseljima, pa čak ni za grad posebno. Na osnovu podataka iz Statističkih godišnjaka za 2006. i 2011.g. urađen je desetogodišnji prosjek kretanja stopa nataliteta, mortaliteta, prirodnog priraštaja i mortaliteta odojčadi za opštinu Nikšić. Prosječna stopa nataliteta u tom periodu iznosila je 12,1‰ i ona pripada niskim stopama nataliteta, stopa mortaliteta je 9,3‰ i pripada umjerenim stopama mortaliteta, dok je stopa prirodnog priraštaja 2,8‰ i pripada niskim stopama. Stopa smrtnosti odojčadi iznosi 6,4‰. Treba naglasiti da ove stope predstavljaju prosjek na nivou opštine, a kako se ne raspolaže stopama po pojedinim područjima, na osnovu kretanja broja stanovnika u međupopisnim periodima i na osnovu učešća najmlađih kategorija stanovništva u ukupnom, možemo pretpostaviti prirodno kretanje po pojedinim područjima opštine.

Svakako da su najveće stope nataliteta kod stanovništva grada i seoskih naselja u Nikšićkom polju, zatim u Župi Nikšićkoj, dok su kod ostalih područja one znatno niže. Nasuprot njima, stope mortaliteta su znatno više u ovim područjima (zbog izrazite starosti stanovništva) pa je logično da su stope prirodnog priraštaja u ovim područjima ili minimalne ili negativne. Ono što se iz ovih podataka sa sigurnošću može zaključiti da je prirodno obnavljanje stanovništva velikog dijela opštine Nikšić veoma malo i nedovoljno za dalji rast broja stanovnika i u uslovima nulte migracije.

Grafikon– Prirodno kretanje stanovništva

S obzirom da su podaci popisa iz 2011.g. vezani za ekonomsku strukturu još uvijek u obradi i da je obrađeno veoma malo podataka i to na nivou opštine (dok podaci po naseljima trenutno ne postoje), ovdje su prezentovane informacije koje su sakupljene na osnovu razgovara sa lokalnim akterima koji su obavljeni za potrebe ove Studije. Na osnovu razgovara može se zaključiti da najveći broj stanovnika ovog područja se bavi biljnom proizvodnjom (oko 60%), zatim stočarstvom dok se u manjem procentu stanovništvo bavi pčelarstvom i ribarstvom.

U Nikšičkom polju trenutno egzistiraju dva pastrmska potočna ribnjaka (Rastovac kapaciteta do 100 t i ribnjak Vir kapaciteta 50 t).

Pored ribnjaka na ovom prostoru u funkciji je i jedan mlin - mlin Raičevića na Viru. Mlin za svoj rad koristi vode rijeka Vidrovan i Boljašnice.

3.1 Korišćenje voda gornje Zete od strane lokalnih zajednica

Na osnovu informacija prikupljenih kroz intervju sa lokalnim akterima, primarno se vode gornje Zete koriste za navodnjavanje usjeva, s tim da je u novije vrijeme iskopan veliki broj bunara koji imaju istu namjenu. Pored ovoga, kako je navedeno u poglavlju 3. vode gornje Zete u dijelu Nikšičkog polja se koriste za rad dva pastrmska potočna ribnjaka i za rad mlina Raičevića na Viru.

3.1.1 Koristi od uklanjanja barijera

Naši prirodni ekosistemi su u krizi, a jedan od glavnih pokretača negativnih uticaja na prirodu jeste upravo čovjek. Svjesni smo činjenice da stabilni ekosistemi predstavljaju osnovu za naše preživljavanje, odnosno da kontinuirani gubitak vrsta te degradacija staništa prijete našem opstanku. U Globalnom izvještaju o bioraznovrsnosti i uslugama ekosistema koje je 2019. objavila Internacionalna naučno-politička platforma za biološku raznovrsnost i usluge ekosistema utvrđeno je da je u cijelom svijetu došlo do smanjenja bioraznovrsnosti te da se trenutno nalazimo u veoma izazovnim vremenima kada je riječ o očuvanju načina života koji trenutno vodimo. Naime, upravo je ovaj ubrzani gubitak bioraznovrsnosti posljedica iskorišćavanja prirodnih resursa koji nije uzimao u obzir njihovu ograničenost i njihovu ranjivost. Ipak, iako smo svojim aktivnostima doveli do negativnih promjena u prirodi, promjenama ponašanja, koje uključuje i obavljanje ekonomskih aktivnosti, možemo spriječiti dalju degradaciju prirodnih ekosistema.

Na nivou Evropske unije rijeke su dobile svoj posebni cilj kroz EU strategiju za bioraznovrsnost 2030. Jedan od ključnih elemenata strategije odnosi se na **obnovu najmanje 25 000 km rijeka kroz uklanjanje barijera i restauraciju poplavnih područja**. Ovaj cilj bio je nužan kada uzmemo u obzir trenutno stanje očuvanosti riječnih ekosistema. Naime, fragmentacija rijeka zbog izgradnje barijera (poput brana, ustava, pragova, stepenica i slično) jedna je od najvećih prijetnji bioraznovrsnosti slatkovodnih ekosistema.

Slika: Barijera na rijeci Sušici, sliv gornje Zete

Mnoge barijere na rijekama više ne služe svrsi ili su u pojedinim slučajevima neisplative. Tu se misli na npr. brane hidroelektrane koje imaju značajne negativne uticaje na prirodu, a ne generišu dovoljno struje, barijere za potrebe ribnjaka ili mlinova koji nijesu više u funkciji, pregrade za odbranu od poplava, kao i sve ostale barijere koje više ne obavljaju funkciju za koju su napravljene. Takođe, neke stare barijere mogu predstavljati rizik za sigurnost i zdravlje ljudi. Upravo uklanjanje barijera predstavlja učinkovitu mjeru za smanjenje hidromorfoloških pritisaka na rijekama. Uzdužna povezanost linearnih ekosistema ključna je za njihovo optimalno funkcionisanje, stoga prekidanje riječnog kontinuiteta može značajno ugroziti vrste i staništa koja su vezana uz vodene ekosisteme. Pozitivni učinci uklanjanja barijera mogu se vrlo brzo vidjeti na većim, ali i na manjim vodotocima. Povratkom prirodnog toka vraća se i prirodna dinamika prenosa sedimenta, obnavljaju se izgubljeni stanišni tipovi što dovodi i do oporavka vrsta koje su s ugroženog područja nestale. Uklanjanjem nefunkcionalnih barijera omogućuje se i oporavak poplavnih nizina koje služe kao prirodan sistem obrane od poplava. Nakon uklanjanja pojedinih barijera, može se unaprijediti potencijal za održivi turističko-rekreativni sadržaj nizvodno, nakon što se rijeka vrati u svoje prirodno stanje.

Širom Evrope inicijative za uklanjanje barijera (Living European Rivers, Dam Removal Europe) postižu značajne rezultate kroz zagovaranje te na kraju i realizaciju konkretnih projekata na terenu. Na primjer, WWF Finska u saradnji s brojnim partnerima uklanja brane i druge prepreke s rijeka već više od tri godine. Do danas su uspješno otvorili preko 600 kilometara rijeka i time smanjili ogromne pritiske na migratorne vrste riba. Uspješni primjeri javljaju se i u ostalim zemljama u Evropi, poput Španije, Francuske, Poljske, Belgije, Njemačke.

Takođe, u Crnoj Gori, uklonjene su tri betonske brane iz rijeke Vezišnice u mjestu Borovica u opštini Pljevlja. Uklanjanjem pregrada iz rijeke ponovo je uspostavljena prirodna dinamika protoka vode i omogućeno kretanje ribama, a u značajnoj mjeri smanjena opasnost od poplava.

Crna Gora svoje prirodno bogatstvo čuva kroz zakonodavni okvir koji se naslanja na evropske direktive za zaštitu prirode (Direktiva o staništima, Direktiva o pticama). Ujedno, zaštita voda u skladu sa Okvirnom direktivom o vodama takođe predstavlja važnu obavezu kada je u pitanju upravljanje vodama koje osigurava očuvanje bioloških elemenata kvaliteta, odnosno ekološkog stanja voda. Ipak, u praksi stvari stoje drugačije, odnosno trenutno stanje vodnih tijela u Crnoj Gori zahtijeva hitne mjere kojima bi se pokušalo poboljšati stanje vodnih tijela s aspekta Okvirne direktive o vodama te Direktive o staništima i Direktive o pticama, u smislu očuvanja staništa i vrsta koje su vezane uz vode.

4. Identifikacija i stavovi zainteresovanih strana i korisnika voda o uklanjanju barijera

Za potrebe pripreme ove Studije identifikovane su sljedeće zainteresovane strane koje mogu biti direktno ili indirektno pogođene uklanjanjem indentifikovanih barijera:

- Elektroprivreda Crne Gore,
- Uprava za vode,
- Vodovod
- Opština Nikšić,
- Nevladine organizacije koje se bave pitanjima zaštite životne sredine,
- SRK Nikšić,
- MZ Ozrinići, MZ Vidrovan, MZ Bistrica, MZ Dragova Luka, MZ Župa nikšićka

Prema stavovima iznesenim u toku pripreme ove Studije, predstavnici institucija i organizacija su bili upoznati sa postojanjem određenog broja barijera na rijekama, ali ne i ukupnom broju barijera i tačnim lokacijama. Predstavnik EPCG je upoznat sa lošim uticajima barijera na rijekama, dok najveći broj ispitanika nije bio do kraja svjestan brojnih negativnih uticaja koje imaju barijere na riječni ekosistem. Bitna preporuka predstavnika EPCG je da se barijere na rijeci Gračanici ne trebaju uklanjati, već je potrebno uraditi projekat regulacije ove rijeke kako barijere na Gračanici imaju bitnu ulogu u odbrani od poplava i sprečavanja zapunjavanja akumulacije Liverovići sedimentom. Istog mišljenja su i predstavnici mjesne zajednice Ozrinići i SRK Nikšić.

Nepodijeljen je stav EPCG, SRK Lipljen i NVO Društvo mladih ekologa Nikšić, da bi uklanjanje barijera iz rijeka Sušice, Boljašnice, Vidrovana, Rastovca i Bistrice imalo pozitivne uticaje na riječni ekosistem a naročito u kontekstu unaprjeđenja stanja riblje populacije. SRK Nikšić u tom smislu daje snažnu podršku uklanjanja barijera iz prednje pomenutih rijeka.

Takođe, nepodijeljen je stav da postojeće barijere nemaju nikakav poseban socio-ekonomski značaj, već naprotiv da pored brojnih negativnih uticaja na ekosistem rijeka predstavljaju i vizuelno zagađenje.

Svi ispitanici su mišljenja da su barijere građenje 50ih i 60ih godina prošlog vijeka za potrebe navodnjavanja, napajanja stoke, mlinova i rekreacije. Takođe, svi pretpostavljaju da su barijere izgrađene protivpravno te da nemaju važeća vodna akta, ali da svakako ovo pitanje treba dodatno provjeriti preko nadležnih organa i inspekcija. Ispitanici smatraju da se danas neke od postojećih brana koriste za prelazak preko rijeke te da ne služe prvobitnoj namjeni.

Predstavnik EPCG ističe i socijalni problem postojećih barijera na način što u periodu malih voda (niskog vodostaja), barijere zaustavljaju značajan dio vode ostavljajući nizvodne korisnike bez vode koja je potrebna za njihove potrebe.

Međutim, razgovori sprovedeni sa mještanima naselja Mokre njive i Vir, pokazuju da dvije identifikovane brane, od kojih je jedna na rijeci Vidrovanu (barijera na sastavcima) a druga na rijeci Boljašnici (prije ušća sa Vidrovanom) se koriste za potrebe rada mlina Raičevića, te da imaju važan socio-ekonomski značaj za cjelokupno područje Nikšića i da se ne smiju uklanjati. Jedan od

mještana je mišljenja da bi potencijalno uklanjanje barijera izazvalo burnu reakciju lokalne zajednice, te blokiranje radova na uklanjanju ove dvije barijere.

5. Preporuke za uklanjanje barijera sa najmanjim društveno – ekonomskim uticajem

Tim eksperta koji je radio na pripremi nacрта Inventara, dao je preporuke za uklanjanje barijera koje su optimalne sa ekološkog i hidrološkog aspekta na sljedećim rijekama: Sušica, Boljašnica, Vidrovan, Rastovac i Gračanica.

Zadatak ove Studije je da da preporuke za uklanjanje barijera sa najmanjim socio-ekonomskim uticajem naračito u pogledu interesa lokalnih zajednica. U tom smislu na bazi sprovedenih intervju sa lokalnim akterima, daju se sljedeće preporuke:

- Kako se brana rijeci Boljašnici (prije ušća sa Vidrovanom) i brana na rijeci Vidrovanu (barijera na sastavcima) koriste za potrebe jedinog preostalog funkcionalnog mlina na slivu gornje Zete – mlina Raičevića, te uzimajući značajan socio-ekonomski aspekt koji ovaj mlin ima za opštinu Nikšić, **preporuka je da ove brane ne treba uklanjati**. S tim u vezi, sa ekološkog aspekta naročito u kontekstu migracije ribljih vrsta obesmišljava se uklanjanje svih identifikovanih uzvodnih brana na ove dvije rijeke.
- Identifikovane barijere na rijeci Gračanici prema mišljenju EPCG, SRK Lipljen, NVO i predstavnika mjesnih zajednica **ne treba uklanjati** iz dva razloga: prvo jer je rijeka Gračanica bujična rijeka, koja u periodu velikih voda može napraviti značajne štete domaćinstvima koja gravitiraju ovoj rijeci (postojeće barijere imaju i funkciju ustava); drugo, postojeće barijere imaju važnu funkciju u zaustavljanju sedimenta te sprječavanju zapunjavanja Liverovičkog jezera. Preporuka je da za uređenje rijeke Gračanice neophodno uraditi projekat regulacije.

Gledano sa socio-ekonomskog aspekta, **ne postoje prepreke za uklanjanje 5 identifikovanih barijera na rijeci Sušici**. Prikupljanje informacije od lokalnih aktera ne ukazuju na to da postojeće barijere imaju bilo koju vrstu namjene.

Takođe, sa socio- ekonomskog aspekta **daje se preporuka i za uklanjanje barije na rijeci Rastovac**, s tim da je planiranju uklanjanja ove barijere neophodno pristupiti na inkluzivan i transparentan način, naročito u kontekstu razgovara sa NN licem koje je na obali ove rijeke izgradilo objekat koji je prema kazivanju mještana trebao imati funkciju restorana.

Aneks 1: Pitanja za razgovore sa zainteresovanim stranama

Institucija/ organizacija/ grupa zainteresovanih strana, datum razgovora

Ime, kontakt detalji

Forma upitnika

1. Da li ste upoznati sa pojmom "barijera" na rijeci?

2. Da li ste svjesni postojanja barijera u vašem području?

3. Da li koristite neku od barijera na rijeci u svojim aktivnostima? Ako da, molim Vas navedite koju barijeru koristite i u koju svrhu (navodnjavanje, vodosnabdijevanje, napajanje stoke, uzgoj ribe u komercijalne svrhe, rekreacija itd).

4. Da li planirate da koristite barijeru/barijere u budućnosti?

5. Da li znate ko je vlasnik barijere/barijera? Da li je legalna ili nelegalna?

6. Da li znate koja je prvobitna namjena barijera zbog koje je izgrađena?

7. Da li znate koje godine je barijera/ili su barijere izgrađene?

8. Da li mislite da barijere imaju negativan uticaj na riječni ekosistem?

9. Koji su po vama najveći izazovi ili problemi uzrokovani barijerama ?

10. Da li znate koji su pozitivni uticaji uklanjanja barijera iz rijeka?

11. Da li mislite da postoji potreba da se uklone određene barijere da bi se obnovio prirodni tok rijeke?

12. Da li podržavate da nefunkcionalne barijere, koje ne služe prvobitnoj namjeni budu uklonjenje?

13. Da li prepoznajete neke socio-ekonomske koristi od postojećih barijera (za Vas/ širu zajednicu)?

14. Da li prepoznajete neke socio-ekonomske štete od postojećih barijera (za Vas/ širu zajednicu)?

15. Koga bi još preporučili za ovakav razgovor?

Aneks 2: Pregled razgovara sa predstavnicima institucija, organizacija i lokalnog stanovništva

Ime i prezime	Institucija/ društveni akteri	Datum	Ključne informacije
Milanka Radulovic	Opština Nikšić	7/7	<ul style="list-style-type: none"> - Date su informacije o dosadadašnjim aktivnostima NVO Eko-tim u smislu identifikovanja barijera na slivu rijeke Gornja Zeta. - Prezentovane se i prikazane mape svih identifikovanih barijera. - Upoznata sa postojanjem barijera na rijeci Sušici. Misli da je ne koristi niko, ne zna zasto su je pravili. - Misli da je svaka barijera nelegalna a rijeka je opšte dobre. Ljudi često „prisvajaju rijeke“ i misle da je rijeka njihova ako je ona npr. u blizini njihovih imanja, kuća itd. - Upoznata sa pojmom barijera na rijeci. Ne zna ko koristi barijere koje su joj poznate. Misli da im je namjena bila da predju rijeku ali i za navodnavanje ljeti . - Ne planira da koristi nijednu od barijera koje su joj poznate. - Misli da je važno utvrditi vlasničku strukturu nad ovim barijerama i provjeriti da li su one legalne. - Utvrđivanje vlasničke strukture posebno važno u kontekstu potencijalnog uklanjanja barijera koje se ne koriste. - Misli da su barijere izgrađene 50 ih i 60 ih godina. - Misli da barijere imaju negativan uticaj na rijeke iako joj možda nisu jasni svi negativni uticaji. - Objašnjeno da je jedan od negativnih uticaja barijera onemogućavanje mrijesta i rizik od poplava. - Pozitivni uticaji su da se oslobadja rijeka, vraća se riječni kontinuitet. - Podržava uklanjanje barijera. - Socio-ekonomske koristi od barijera osim vizulenog efekta ne prepoznaje. - Provjeriće kao predstavnik Opštine Nikšić da li treba Elaborat o procjeni uticaja za projekte rušenje barijera. - Preporuka za intervju- Boro Vukovic i Vera Mirkovic iz Sekretarijata za životnu sredinu.
Slobodan Banović	EPCG	7/7	<ul style="list-style-type: none"> - Prezentovane se i prikazane mape svih identifikovanih barijera. - Upoznat sa pojmom barijera na rijeci i zna gdje se nalaze neke od njih. - Misli da je barijera na Sušici bio prelaz preko vode. - Na Rastovcu je istaknut problem privatnih interesa pojedinaca koji koriste barijeru za privatne svrhe iako nemaju vlasništvo nad njom.

Ime i prezime	Institucija/ društveni akteri	Datum	Ključne informacije
			<ul style="list-style-type: none"> - Barijere na Gračanici su imale namjenu sprječavanja zapunjavanja Liverovičkog jezera, međutim kanal se sada napunio sedimentom i sad je to hidrološki rizik. Mogu se desiti i poplave. Barijera je trebala da napravi vodni kontinuitet i imala je funkciju zaštite od nanosa. Sada je zapunjena i pitanje je da li i dalje ima funkciju. - Što se tiče uklanjanja barijera na rijekama smatra da bi trebalo da se pokrene diskusija na temu barijera i da se prvensteno utvrditi njihova funkcija ako ona postoji. - Siguran da su sve barijere projekovane sa nekim cijevima koji se sad možda ne vide. - Uprava za vode ima popis svih vodnih objekata. - U skladu sa Zakonom o izgradnji mora postojati vlasništvo nad vodnim objektima, a svaki vodni objekat mora biti upisan u Katastar nepokretnosti. U skladu sa zakonom evidenciju vodi Uprava za vode i ti objekti koji nalaze na koritima rijeka moraju biti u državnom vlasnistvu. - Ne koristi i ne planira da koristi barijere. - Nije mu poznato ko su vlasnici barijera . Misli da je namjena barijera za vodosnabdijevanje i navodnavanje, prelaz preko rijeke. - Izgrađene su možda 50 ih godina pa dalje, neke možda i prije. - Smatra da su najveći izazovi uzrokovani ovim barijerama hidrološki i vezani su za obezbjedjivanje vodnog kontinuiteta. Obaveza Okvirne Direktive o vodama koja je prepoznata i kroz zakon je obaveza države da se obezbjedi vodni kontinuitet. - Pozitivni uticaji uticaji uklanjanja barijera su upravo obezbjedjivanje rijecnog kontinuiteta, omogućavanje migracije ribe i td. - Negativni socijalni aspekt prepoznaje kod npr. rijeke Sušice gdje je nizvodno od pregrade (barijere) onemogućeno da drugi imaju vode. - Preporuka EPCG je da se barijere na Gračanici ne trebaju uklanjati već je potrebno uraditi projekat regulacije koji podrazumijeva uklanjanje viška sedimenta. - Podržava njihovo uklanjanje. - Radulović Jovo preporuka za razgovor.
<p>Sef ribocuvarske sluzbe, sekretar</p> <p>Vlajko Simovic</p>	SRK Nikšić	7/7	<ul style="list-style-type: none"> - Presentovane su mape svih identifikovanih barijera. - Poznate su im barijere i smatraju da prave vizuelno zagađenje, onemogućavaju migraciju riba. - Svaku mjeru koja ima za cilj unapređenje stanja riblje populacije smatraju dobrodošlom. - U potpunosti podržavaju uklanjanje barijera! - Ponudili podršku i pomoć za dalje aktivnosti.

Ime i prezime	Institucija/ društveni akteri	Datum	Ključne informacije
Član UO O67 531 521 Vlado Perović			
Ozrinici Miodrag Rojević Slobodan Janjušević	MZ Ozrinici	20/7	<ul style="list-style-type: none"> - Upoznati sa barijerama koje postoje na rijeci Gračanici. - Smtaraju da one moraju da ostanu da se Liverovičko jezere ne bi punilo i da ne bi porstao nivo vode. Kanali nisu nikad čišćeni zbog čega postoji rizik od poplava. - Grčanica je moćna rijeka, velika je količina vode i sve ide u kanjon Glava Zete 2. <ul style="list-style-type: none"> - Nisu bili upoznati sa pojmom barijere ali znali su da barijere postoje na ovim rijekama. - Oni ne koriste barijere ni za kakvu svrhu ali generalno funkcija ovih barijera je bila spriječavanje zapunjavanja Liverivickog jezera. Danas nemaju fuknkciju jer trebaju da se ociste. - Kad se gradila Zeljezara onda su se pravile ove barijere (50ih godina) - Ne znaju koji su negativni efekti - ribe nikad nije bilo - Objašnjeno kako utiče uklanjanje barijera na riblji fond. - Smatraju da barijere na Gračanici ne bi trebalo da se uklone.
Miodrag Karadžić	NVO DMEN	20/07	<ul style="list-style-type: none"> - Upoznat u određenoj mjeri sa pojmom barijera. - Nije obilazio teren pa ne zna gdje se nalaze ove barijere ali zna za neke od njih. - Ne koristi barijere i ne planira. - Što se tiče vlasništva misli da nisu privatna lica. - Nije mu sasvim jasna namjena barijera. - U gornjem dijelu Zete misli da je namjena za vodenice i navodnjavanje. - Gradjene su 50-60ih godina , SmatMra da je negtivni efekat barijera uticaj na riblji fond. Npr. rijecnii rak vise nije zastupljen. - Podržava uklanjanje barijera. - Kao socio ekonomksu korist od uklanjanja barijera prepoznaje mogućnost da se više ribe ulovi. - FORS Montenegro preporuka da se razgovara sa njima.
Bobo	MZ Uzdomir	23/08	<ul style="list-style-type: none"> - Od mosta Brezovackog, rijeka kod mosta na Duplu presusi, Sušica je postala Zeta - Ribljeg fonda nema, ubacili klen u rijeku. - Iznad ponora napravljena barijera. To niko ne koristi. Ispod je bio mlin koji niko ne koristi- (mlin Djukanovica) - Ni na Vidrovanu nije u funkciji mlin. - U fuknciji je samo mlin Raicevica, iznad estavele; 4 m ima ,malo je vode. - U oktobru ima vode. Tada radi mlin Raicevica(od oktobra do maja)

Ime i prezime	Institucija/ društveni akteri	Datum	Ključne informacije
Rajko Jovanic	Prigradsko naselje Mokra njiva	23/08	<ul style="list-style-type: none"> - Barijere pravljene još prije rata. - Boljasnica- samo tu sačuvana autohtona protocna pastrmka. - Barijere na Vidrovanu- koriste vodu za navodnjavanje. - Barijerera na Rastovcu pravljena zbog mjerne stanice EPCG. - Dosta bunara iskopano. - Problem što Zeta presušuje - Barijera na Boljasnici- vjecito puna, treba da se ocisti. - Barijera na Boljasnici se koristi za mlin Raicevića. - Na Vidrovanu , otvorena brana , mlin Mdjedovica je ispod ali nije u funkciji. Koriste je stranci da se fotografišu. - Barijera na Sastavcima- ispod mlina Medjedovica. Koristi se za mlin Raicevica. - Na Rastovcu, brana je pustila , Zeta ide u Duboki vir. Ako bi se to popravilo Zeta bi nastavila svoj tok. - Ako bi se uklonila barijera na Boljašnici poremetio bi se tok rijeke, postojala bi mogućnost poplave i uticaj na poljoprivredna gazdinstva.

